

Amina Pehlić¹

NEKE NESTANDARDNOJEZIČKE POJAVE U GOVORU STUDENATA

Sažetak

Cilj ovog rada bio je da se istraže češće nestandardnojezičke pojave u govoru studenata, u funkciji njegovanja jezičke kulture.

Od metoda korištene su metoda opservacije govornih situacija i metoda lingvističke analize pismenih radova studenata. Uzorak u istraživanju bili su studenti Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici koji su redovno pohađali nastavu u ak. 2011/2012. godini u okviru kolegija Norma bosanskog jezika, Bosanski jezik i Metodika govorne komunikacije I i II.

Ukupni rezultati istraživanja pokazali su prisustvo velikog broja nestandardnojezičkih pojava, a u radu su navedene samo sljedeće: pomjeranje artikulacije vokala; nestandardna upotreba enklitike je, infinitiva, aorista, padežnih oblika nekih imenica; te sažimanje i redukcija vokala. Budući da cilj nije bio njihova iscrpna analiza, nisu ni analizirane odvojeno po jezičkim nivoima.

Ključne riječi: standardni jezik, narodni jezik (govor), nestandardnojezičke pojave, standardizacija (normiranje)

Uvod

Nasuprot standardnom jeziku stoji narodni jezik (govor), definiran kao skup svih narodnih govora koji po nekim svojim bitnim obilježjima, različitim od onih u standardnom jeziku, predstavljaju cjelinu.

Osnovno obilježje narodnog govora jeste različitost, neujednačenost, što je posljedica odsustva njegove eksplicitne norme. Naime, korisnici istog narodnog govora različito govore – te razlike mogu biti neznatne, kao npr. u grupi teritorijalno i genetski bliskih govora, ali isto tako i veoma izražene, npr. u

¹ Viša asistentica za užu naučnu oblast Bosanski jezik, Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici, amina.pehlic@gmail.com
Rad autorice je dostavljen 16. 5. 2014. godine, a prihvaćen za objavljivanje 10. 11. 2014. godine.

međusobno udaljenim govorima istoga dijalekta ili narječja, tj. izražene u tolikoj mjeri da se govornici teško sporazumijevaju. Stoga, da bi se prevazišle teškoće otežane komunikacije, jezik se normira – standardizira. (Šipka, 2005:42; Peco, 1990)

Izgrađivanje standardnog jezika složen je proces, koji, ustvari, nikad i ne prestaje. U sociolingvistici se navode faze/postupci standardizacije (normiranja) jezika: 1. selekcija (odabiranje), 2. deskripcija (opisivanje), 3. kodifikacija (propisivanje), 4. elaboracija (razrađivanje), 5. akceptuacija (prihvatanje), 6. implementacija (primjenjivanje), 7. ekspanzija (širenje), 8. kultivacija (njegovanje), 9. evaluacija (vrednovanje), 10. rekonstrukcija (prepravljavanje) jezičke norme. (Radovanović, 1986:188-189)

Prva faza, faza *selekcije*, podrazumijeva izbor jezičkog varijeteta koji će se uzeti za osnovicu standardnog jezika. Tako, naprimjer, za osnovicu našeg standardnog jezika uzet je istočnohercegovački dijalekat.

Sljedeća je faza *deskripcije*, tj. opisa izabranog dijalekta. Tako nastaju deskriptivni, opisni rječnici i gramatike, koji bilježe stanje onakvo kakvo jeste u dijalektu.

Nakon, i na osnovu opisa slijedi propis (*kodifikacija*), tj. propisuju se pravila izbora i upotrebe jezičkih sredstava – šta je u tom jeziku standardno, a šta nije; pravila koja obavezuju govorne predstavnike da ih primjenjuju kad se služe datim standardnim jezikom. Kodifikacija je, ustvari, normiranje jezika u užem smislu – izrada normativnih rječnika, gramatika, priručnika (npr. pravopisa).

Kodifikovani jezik mora se dalje razraditi (*elaborirati*), tj. prilagoditi stvarnim društvenim i kulturnim potrebama korisnika, pri čemu dolazi do njegovog raslojavanja na stilove (književnoumjetnički, administrativni, naučni i sl.). (Šipka, 2005:48-63)

Nakon prethodno navedenih faza jezik može preuzeti funkciju standardnog jezika. Dolazi do njegove *akceptuacije*, tj. službenog, zvaničnog prihvatanja, nakon čega slijedi *implementacija* – stvarno prihvatanje, koje se realizira kroz primjenu u svim oblastima jezičkog ostvarivanja.

Faze *ekspanzije* i *kultivacije* jezičke norme su neodvojive, a ostvaruju se učenjem i njegovanjem putem škole, izdavačke djelatnosti, medija, posebnih kulturnih i društvenih institucija i sl.

Normirani jezik je izložen stalnom vrednovanju (*evaluaciji*), tj. provjeravanju i procjenjivanju njegove prilagođenosti stvarnim potrebama društva, nakon čega, ukoliko se ukaže potreba, dolazi do njegove *rekonstrukcije* polazeći od deskripcije novonastalih komunikacijskih i stvaralačkih potreba, preko kodifikacije i ostalih normativnih postupaka. Na taj način normiranje jezika postaje proces cikličnog karaktera, proces koji ne prestaje. (Radovanović, 1986:188-196)

U našem jeziku dosad je savladano prvih pet faza, dok je ostalih pet u procesu.

Ovaj rad, čiji je cilj da studentima skrene pažnju na nestandardnojezičke pojave koje se čuju u njihovom govoru, pripada procesu kultivacije (njegovanja) jezičke norme.

U radu će se ukazati na samo neke, karakteristične ili češće nestandardnojezičke pojave – dakle, cilj nije njihova iscrpna analiza, pa se stoga i neće analizirati odvojeno po jezičkim nivoima.

Metode

Od istraživačkih metoda korištena je metoda opservacije govornih situacija i metoda lingvističke analize pismenih radova. Uzorak u istraživanju bili su studenti Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici koji su redovno pohađali nastavu u ak. 2011/2012. godini u okviru kolegija Norma bosanskog jezika, Bosanski jezik i Metodika govorne komunikacije I i II.

Rezultati istraživanja

Ukupni rezultati istraživanja pokazali su prisustvo velikog broja nestandardnojezičkih pojava u govoru studenata, a u radu su navedene samo neke od njih: pomjerena artikulacija vokala; nestandardna upotreba enklitike *je*, infinitiva, aorista, padežnih oblika nekih imenica; te sažimanje i redukcija vokala.

Standardna i pomjerena artikulacija vokala

Da bi se ukazalo na razlike među vokalima pojedinačno, odnosno na njihov međusobni odnos, treba naglasiti da se vokali našeg jezika dijele s obzirom na položaj govornih organa pri njihovoj artikulaciji (tvorbi) (Slika 1).

U odnosu na horizontalan položaj jezika prema tvrdom nepcu, tj. na pomjeranje jezika naprijed ili nazad unutar usne

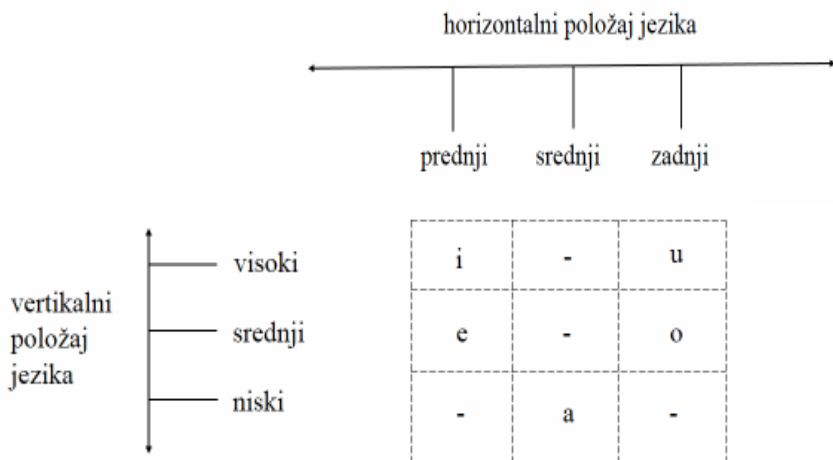
šupljine pri njihovoj tvorbi, vokali se, prema jednim autorima, dijele na:

1. vokale prednjeg reda (*i, e*) – pri čijem se izgovoru jezik pomjera naprijed, prema tvrdom nepcu,
2. vokal srednjeg reda (*a*) – pri čijem se izgovoru jezik ne pomjera ni naprijed ni nazad i
3. vokale zadnjeg reda (*o, u*) – pri čijem se izgovoru jezik pomjera nazad, prema mehkom nepcu (Jahić i sar., 2000:88-89; Baotić i sar., 1989:47),

dok ih drugi autori dijele samo na vokale prednjeg (*i, e*) i zadnjeg reda (*a, o, u*) (Čedić, 2001:29; Brabec i sar., 1970:12-13).

S obzirom na vertikalni položaj jezika u odnosu na nepce (stepen uzdignutosti jezika prema nepcu), tj. na pomjeranje jezika gore ili dolje unutar usne šupljine pri njihovoj tvorbi, vokali se dijele na:

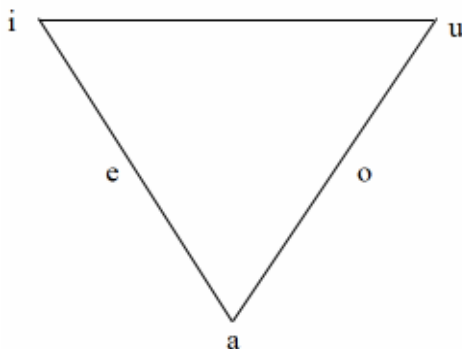
1. visoke vokale (*i, u*) – pri čijem se izgovoru jezik svojim prednjim (*i*) ili zadnjim (*u*) dijelom pomjera prema nepcu,
2. srednje vokale (*e, o*) – pri čijem izgovoru jezik zauzima srednju poziciju, nalazi se na sredini između gornje i donje vilice i
3. niski vokal (*a*) – pri čijem se izgovoru jezik spušta naniže prema donjoj vilici.

Slika 1: Podjela samoglasnika s obzirom na položaj govornih organa (prema: Baotić i sar., 1989:47)

Također, niski vokal *a* je i najotvoreniji, jer su pri njegovom izgovoru vilice najviše razmaknute; srednji vokali *e* i *o* su srednje otvoreni, jer su pri njihovom izgovoru vilice srednje razmaknute, dok su visoki vokali *i* i *u* najzatvoreniji, pošto su pri njihovom izgovoru vilice najmanje razmaknute.

Ove podjele mogu se grafički predstaviti pomoću vokalskog trougla:

Slika 2: Vokalski trougao (prema: Jahić i sar., 2000:88)

Na ovaj način predstavljen je međusobni odnos vokala našeg standardnog jezika. Međutim, u narodnim govorima česte su pojave pomjeranja artikulacije pojedinih vokala, a posebno vokala *a*, *e* i *o* (Vujičić, 1979:11-20; Vujičić, 1985:14-35; Vujičić, 1990:13-31; Petrović, 1970:336-339; Peco, 1975:85-99; Halilović, 1990:265; Valjevac, 1983:322; Valjevac, 2002:74-85; Baotić, 1983:48-63).

Tako, naprimjer, vokal *a* može imati pomjerenu artikulaciju prema vokalu *o*, što se u lingvističkoj disciplini dijalektologiji bilježi kao *a^o* (*ma^ojka*) ili prema vokalu *e* pa imamo *a^e* (*bra^ete*). Na isti način i ostali vokali mogu imati pomjerenu artikulaciju (*o^u*, naprimjer: *ko^u je*; *i^u*, naprimjer: *ni^uje*; i sl.)

Istraživanje je pokazalo da većina studenata ima standardnu artikulaciju vokala. Međutim, kod pojedinaca je uočena u različitoj mjeri izražena i pomjerena artikulacija. (Npr. *hva^ola* ti, *pa^odež*, bio *muslima^on*, u *Mosta^oru*, ona je *Tra^ovničanka*, *ni^u sam ja*).

Govornici s pomjerenom artikulacijom vokala najčešće nisu ni svjesni te pojave, a kad im se skrene pažnja na njihov nestandardan izgovor, čak i kad ga postanu svjesni, kad ga sami čuju, nije im jasno u čemu je problem.

Pošto studenti dolaze iz različitih dijelova Bosne i Hercegovine, tj. pripadaju različitim dijalektima (narodnim govorima), pomjeranje artikulacije vokala kod njih je različito.

Poznato je da se čak i u okviru istog dijalekta pomjerena artikulacija vokala ne javlja nužno kod svih govornika, tj. dok je kod nekih prisutno pomjeranje artikulacije, kod drugih je ona u potpunosti standardna. Zatim, može biti izražena u različitoj mjeri: kod nekih govornika više, a kod drugih manje, ili kod jednog govornika može biti prisutna i standardna i pomjerena artikulacija istog vokala, što zavisi od različitih faktora: akcenta, susjednih glasova, emotivnosti govora i sl. Također, treba reći i da se nestandardna artikulacija vokala javlja češće u ruralnim sredinama u odnosu na urbane.

Govornici s pomjerenom artikulacijom vokala često su izloženi osudi okoline, stoga je bitno naglasiti da se ovakva artikulacija može, uz trud i vježbu, vratiti u okvire standardne. (Šipka, 2005:137-149) Standardna artikulacija vokala je posebno značajna za naše studente, tj. buduće intelektualce, nastavnike i odgajatelje.

Enklitika je uz enklitiku se

– Šta *se* dogodilo? ili Šta *je se* dogodilo?

Enklitike se definiraju (Jahić i sar., 2000:126; Čedić, 2001:64) kao riječi koje nemaju svoj akcent, već čine akcenatsku cjelinu s riječima ispred sebe. U enklitike se ubrajaju nenaglašeni oblici: ličnih zamjenica (*me, te, ga, nj, je, ju, nas, vas, ih, mi, ti, mu, joj, nam, vam, im*); povratne zamjenice (*se*); prezenta glagola *jesam* i *hoću* (*sam, si, je, smo, ste, su; ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*); aorista glagola *biti* (*bih, bi, bi, bismo, biste, bi*) i upitna riječca *li*.

U gramatikama se navode i pravila položaja enklitika u rečenici (Jahić i sar., 2000:470-472; Čedić, 2001:196-197), kao naprimjer da enklitike ne mogu doći na početku rečenice: **Ih* posjećuje svaki dan² (umjesto standardnog: Posjećuje *ih* svaki dan) i sl. Ovom prilikom se neće navoditi sva pravila položaja enklitika, budući da ih izvorni govornici našeg jezika većinom nose u svom pasivnom znanju jezika, već se skreće pažnja na neke primjere njihove nestandardne upotrebe.

Pravilo po kojem se glagolska enklitika *je* izostavlja iza enklitike *se* pojedini studenti ne primjenjuju. Tako, naprimjer, neki nestandardni primjeri iz govora studenata su:

– Šta *je se* dogodilo?

² Zvezdica (*) označava da navedeni primjer nije standardan.

- Zbog čega *se je* vratila?
- Ko *je se* javio?
- Šta vam *se je* najviše svidjelo?
- Ona *je se* umorila.

Umjesto njih standardnojezička norma preporučuje:

- Šta *se* dogodilo?
- Zbog čega *se* vratila?
- Ko *se* javio?
- Šta vam *se* najviše svidjelo?
- Ona *se* umorila.

Također, pravilo je da se umjesto zamjениčke enklitike *je*, kada se ona nađe ispred glagolske enklitike *je*, upotrebljava zamjениčka enklitika *ju*, npr.:

- Dugo *ju je* pratila pogledom (umjesto nestandardnog: *Dugo *je je* pratila pogledom).

Naravno, ovdje izvorni govornici našeg jezika neće nikad upotrijebiti dva puta enklitiku *je*, kao što je u primjeru: *Dugo *je je* pratila pogledom. Međutim, griješi se tako što se izostavlja enklitika *ju*, pa se umjesto: Dugo *ju je* pratila pogledom, u istom značenju čuje nestandardno: *Dugo *je* pratila pogledom.

Infinitiv glagola

- Mi ćemo *donijet* ili Mi ćemo *donijeti*

Infinitiv naših glagola završava se morfemom *-ti* ili morfemom *-ći* (*čitati, raditi, pobjeći, reći*). Međutim, u govoru većeg broja studenata gotovo redovno se čuje nestandardna upotreba ovog glagolskog oblika – s redukcijom krajnjeg vokala *-i*. Naprimjer, nestandardni primjeri su:

- *Tako ćeš *izgradit* dobro mišljenje o sebi.
- *Može se *zapisat*.
- *Najveće bogatstvo je *osjećat* se zadovoljno.
- *Hoćete li me *slušať*?
- *Moraju se *aktivirat*.

Standardno je:

- Tako ćeš *izgraditi* dobro mišljenje o sebi.
- Može se *zapisati*.
- Najveće bogatstvo je *osjećati* se zadovoljno.
- Hoćete li me *slušati*?
- Moraju se *aktivirati*.

Krajnji vokal *-i* izostavlja se samo u futuru I kada se infinitiv (glagola na *-ti*) upotrijebi ispred pomoćnog glagola *htjeti* (Halilović, 1999:84-85), naprimjer:

– *Donijet ću sutra.* (Izgovara se: donijeću sutra)

Ovdje se u govoru često griješi tako što se izgovara (ili piše) puni infinitiv (**Donijeti ću sutra*).

Međutim, puni infinitiv se izgovara (i piše) ako se ispred njega upotrijebi pomoćni glagol *htjeti*:

– *Sutra ću donijeti.* (nestandardno je: **Sutra ću donijet*)

Dakle, futur I može se upotrijebiti s pomoćnim glagolom ispred ili iza infinitiva, od čega zavisi da li će se upotrijebiti puni infinitiv:

	Jednina	Množina
1. lice	(ja) ću <i>donijeti</i> / <i>donijet</i> ću	(mi) ćemo <i>donijeti</i> / <i>donijet</i> ćemo
2. lice	(ti) ćeš <i>donijeti</i> / <i>donijet</i> ćeš	(vi) ćete <i>donijeti</i> / <i>donijet</i> ćete
3. lice	(on/ona/ono) će <i>donijeti</i> / <i>donijet</i> će	(oni/one/ona) će <i>donijeti</i> / <i>donijet</i> će

Kod glagola na *-ći* u futuru I krajnje *-i* iz infinitiva se ne izostavlja, bez obzira da li je pomoćni glagol ispred ili iza infinitiva:

	Jednina	Množina
1. lice	(ja) ću <i>ići</i> / <i>ići</i> ću	(mi) ćemo <i>ići</i> / <i>ići</i> ćemo
2. lice	(ti) ćeš <i>ići</i> / <i>ići</i> ćeš	(vi) ćete <i>ići</i> / <i>ići</i> ćete
3. lice	(on/ona/ono) će <i>ići</i> / <i>ići</i> će	(oni/one/ona) će <i>ići</i> / <i>ići</i> će

Promjena l u o (vokalizacija)

Od naših poštovanih *gledalaca* ili Od naših poštovanih *gledaoca*

U prošlosti našeg jezika glas *l* koji se našao na kraju sloga prelazio je u *o* (Jahić i sar., 2000:154-156; Čedić, 2001:56-57; Halilović, 1999:67-68), naprimjer: *čitalnica* > *čitaonica*, *posal* > *posao*, *debel* > *debeo*, *pošal* > *pošao* i sl.

Ovom prilikom neće se posebno navoditi sve gramatičke kategorije u kojima je izvršena vokalizacija, već se posebno izdvajaju samo imenice izvedene od dvosložnih i višesložnih

glagolskih osnova sufiksom *-lac* (npr.: *slušalac*, *gledalac*, *spasilac*, *pratilac*), koje označavaju vršioča radnje, tj. primjeri u kojima studenti često griješe.

Ukoliko pogledamo paradigmu imenica na *-lac*, vidjet ćemo da je glas *l* (iz *-lac*) prešao u *o* gdje god se u paradigmi našao na kraju sloga (tj. u svim padežima, osim u Njd. i Gmn.), a ostao neizmijenjen ukoliko nije bio na kraju, već na početku sloga (u Njd. i Gmn.).

	Jednina	Množina
N	<i>gle-da-lac</i>	<i>gledaoci</i> (< <i>gle-dal-ci</i>)
G	<i>gledaoca</i> (< <i>gle-dal-ca</i>)	<i>gle-da-la-ca</i>
D	<i>gledaocu</i> (< <i>gle-dal-cu</i>)	<i>gledaocima</i> (< <i>gle-dal-ci-ma</i>)
A	<i>gledaoca</i> (< <i>gle-dal-ca</i>)	<i>gledaoce</i> (< <i>gle-dal-ce</i>)
V	<i>gledaoče</i> (< <i>gle-dal-če</i>)	<i>gledaoci</i> (< <i>gle-dal-ci</i>)
I	<i>gledaocem</i> (< <i>gle-dal-cem</i>)	<i>gledaocima</i> (< <i>gle-dal-ci-ma</i>)
L	<i>gledaocu</i> (< <i>gle-dal-cu</i>)	<i>gledaocima</i> (< <i>gle-dal-ci-ma</i>)

Iako u Njd. (*gledalac*) i u Gmn. (*gledalaca*) glas *l* nije bio na kraju sloga, pa je prema tome ostao neizmijenjen, što se do danas održalo u jezičkoj normi, u govoru se često griješi tako što se, analogijom prema ostalim padežnim oblicima, i u ovim padežima čuju oblici s promjenom *l* u *o* (Njd. **gledaoc*; Gmn. **gledaōcā*). Naprimjer:

- **On je nosioc* svih prava.
- **Od ovih slušaōcā* smo očekivali mnogo više.

Standardno je:

- *On je nosilac* svih prava.
- *Od ovih slušalācā* smo očekivali mnogo više.

Uporedo s imenicama na *-lac* norma prihvata i imenice na *-telj*: *slušalac/slušatelj*, *gledalac/gledatelj*, *tužilac/tužitelj*, *nosilac/nositelj* itd.

Deklinacija imenice dijete

Možemo li reći: Svakim danom je neumorno molila Allaha da podari njenom *dijetu* snagu da izdrži?

Imenica *dijete* je imenica srednjeg roda proširene osnove, što znači da u zavisnim padežima (osim u Ajd.) proširuje osnovu. Inače, imenice srednjeg roda dijele se na imenice srednjeg roda koje ne proširuju osnovu (*sel-o*, *sel-a*, *sel-u*, *sel-o...*) i imenice srednjeg roda koje proširuju osnovu umecima *-t-* (*dugme*, *dugme-t-*

a, dugme-t-u...), *-n-* (*ime, ime-n-a, ime-n-u...*), *-v-* (*podne, podne-v-a, podne-v-u...*) ili *-s-* (u množini: *nebe-s-a, nebē-s-ā, nebe-s-ima...*). Imenica *dijete* proširuje osnovu umetkom *-t-* (u jednini, a u množini se upotrebljava zbirna imenica *djeca*). (Jahić i sar., 2000:205-208)

	Jednina
N	<i>dijete</i>
G	<i>djete-t-a</i>
D	<i>djete-t-u</i>
A	<i>dije-t-e</i>
V	<i>dije-t-e</i>
I	<i>djete-t-om</i>
L	<i>djete-t-u</i>

U govoru mnogih studenata čuje se ova imenica u nestandardnim oblicima, bez proširene osnove (**dijet-e, dijet-a, dijet-u, dijet-e, dijet-e, dijet-om, dijet-u*). Međutim, standardni su samo oblici s proširenom osnovom.

U jednom pismenom zadatku, u kojem je trebalo ispraviti ono što je pogrešno napisano, više od polovine studenata je rečenicu: Trudila se da svome *djetu* obezbedi što bolje uvete za život – ispravilo na sljedeći način: Trudila se da svome *dijetu* obezbijedi što bolje uvjete za život – umjesto standardnog: Trudila se da svome *djetetu* obezbijedi što bolje uvjete za život.

Deklinacija imenice čarapa

Možemo li reći: Gdje su mi *čarapi*?

I u deklinaciji imenice *čarapa* neki studenti griješe. Naime, ova imenica je imenica ženskog roda *a*-deklinacije, što znači da ima istu promjenu kao i, naprimjer, imenica *žena*:

	Jednina	Množina
N	<i>čarap-a</i>	<i>čarap-e</i>
G	<i>čarap-e</i>	<i>čarāp-ā</i>
D	<i>čarap-i</i>	<i>čarap-ama</i>
A	<i>čarap-u</i>	<i>čarap-e</i>
V	<i>čarap-o</i>	<i>čarap-e</i>
I	<i>čarap-om</i>	<i>čarap-ama</i>
L	<i>čarap-i</i>	<i>čarap-ama</i>

U govoru nekih studenata ova imenica se čuje u nestandardnim oblicima imenica *a*-deklinacije (kao što je, naprimjer, imenica *fakultet*: *fakultet*, *fakultet-a*, *fakultet-u...*): **čarap*, *čarap-a*, *čarap-u*, *čarap*, *čarap*, *čarap-om*, *čarap-u*; *čarap-i*, *čarap-a*, *čarap-ima*, *čarap-e*, *čarap-i*, *čarap-ima*, *čarap-ima*. Naime, imenica *čarapa* je perzijskog porijekla, a u naš jezik je došla iz turskog jezika: tur. *çorap*, *çorab* (Škaljić, 1989:164), odakle i potječu njeni oblici po *a*-deklinaciji, koji, iako lingvistički opravdaniji, nisu normom ozvaničeni, te ih stoga i ne treba upotrebljavati.

Aorist – nastavci za aorist

Možemo li reći: Da *bi* osvjetljavali put drugima, moramo imati svjetla u sebi.

Osnovno značenje aorista jeste iskazivanje radnje ograničenog trajanja koja se vršila u neposrednoj prošlosti. (Jahić i sar., 2000:276-277; Čedić, 2001:130)

Tvori se od infinitivne osnove svršenih (rjeđe nesvršenih) glagola i nastavaka za aorist. Ako se infinitivna osnova glagola završava na samoglasnik, dodaju se nastavci: *-h*, *-ø*, *-ø*; *-smo*, *-ste*, *-še*; a ako se infinitivna osnova završava na suglasnik, dodaju se nastavci: *-oh*, *-e*, *-e*; *-osmo*, *-oste*, *-oše*. Naprimjer, oblici aorista glagola *pročitati* i *pasti* su:

		Jednina	Množina	Jednina	Množina
1. lice	(ja)	<i>pročita-h</i>	<i>pročita-smo</i>	<i>pad-oh</i>	<i>pad-osmo</i>
2. lice	(ti)	<i>pročita-ø</i>	<i>pročita-ste</i>	<i>pad-e</i>	<i>pad-oste</i>
3. lice	(on/ona/ ono)	<i>pročita-ø</i>	<i>pročita-še</i>	<i>pad-e</i>	<i>pad-oše</i>

U govoru studenata čuju se nestandardni oblici aorista, s pogrešnim nastavcima, naprimjer:

- *Hoćete li ponoviti, kako *rekošte*?
- *Završili smo, mi *odesmo*.
- **Pade* ja.

Standardno je:

- Hoćete li ponoviti, kako *rekoste*?
- Završili smo, mi *odosmo*.

- *Padoh* ja.

Posebno je zastupljena nestandardna upotreba aorista glagola *biti*:

- *Mi *bi* se javili, ali mislili smo da još trebamo čekati.
- *Vi *bi* se morali malo više potruditi.
- *Ja *bi* se pripremio da sam znao da ću čitati.
- *Tehnika služi ljudima kako *bih* oni brže i bolje obavljali svoje poslove.

Standardno je:

- Mi *bismo* se javili, ali mislili smo da još trebamo čekati.
- Vi *biste* se morali malo više potruditi.
- Ja *bih* se pripremio da sam znao da ću čitati.
- Tehnika služi ljudima kako *bi* oni brže i bolje obavljali svoje poslove.

Iz navedenih se primjera vidi da se nestandardna upotreba aorista glagola *biti* ogleda u izjednačavanju svih lica: *ja *bi*, ti *bi*, on/ona/ono *bi*, mi *bi*, vi *bi*, oni *bi*; ili se glas *h*, umjesto u prvom licu, gdje bi trebalo da stoji, čuje u drugim licima: *ti *bih*, mi *bih* i sl., dok u standardnom jeziku aorist ovog glagola ima sljedeće oblike: ja *bih*, ti *bi*, on/ona/ono *bi*, mi *bismo*, vi *biste*, oni *bi*³.

Redukcije i sažimanja vokala

Iako studenti najčešće poznaju standardne oblike riječi bez redukcija i sažimanja, u govoru mnogi ne primjenjuju normu – najčešće ne vode računa kako govore – ne slušaju se dok govore. Međutim, kao govornici koji pripadaju intelektualnom sloju društva, neophodno je da njeguju svoj jezički izraz – to zahtijevaju i profesije za koje se obrazuju (Valjevac, 2005:68, 78, 83).

Neki od primjera s izvršenim redukcijama vokala (potpunim ili djelimičnim), pored ranije navedene redukcije vokala *i* iz infinitivnog nastavka (*-ti/-ći*), jesu sljedeći:

- *Hoćeš li bojti?
- *Hoćemo *l* izbrojati *kolko* ima ovdje?
- *Gore se malo *pomjerⁱte!*⁴
- *Ona je *sjedⁱla* ovdje.

³ U standardnom jeziku je u 3. l. mn. pored oblika s nastavkom *-še* (*bišel/bješe*) prihvaćen i oblik bez nastavka (*bi*).

⁴ Slovo iznad nivoa ostalih slova označava djelimičnu redukciju, tj. glas se čuje, ali ne jasno.

- *Raskrsnica ima *četri* ulice.
- *Hoćete *l* me *slušat*.
- *Prije toga je živjela u *Zenⁱci*.

Standardni oblici su poznati:

- Hoćeš li bojiti?
- Hoćemo *li* izbrojati *koliko* ima ovdje?
- Gore se malo *pomjerite!*
- Ona je *sjedila* ovdje.
- Raskrsnica ima *četiri* ulice.
- Hoćete *li* me *slušati*.

Primjeri nestandardnog sažimanja vokala, nakon njihovog jednačenja:

- *Šta si ti *našo?* (ao>o)
- **Prešo* si preko ulice, a nisi pazio! (ao>o)
- *Ali on je *uzo* moje stvari! (eo>o)
- *Brat mu je *pogino* u ratu. (uo>o)
- **Petnest* minuta smo čekali. (ae>e)

Standardno je:

- Šta si ti *našao?*
- *Prešao* si preko ulice, a nisi pazio!
- Ali on je *uzeo* moje stvari!
- Brat mu je poginuo u ratu.
- *Petnaest* minuta smo čekali.

Zaključak

Standardizacija jezika proces je cikličnog karaktera, a obuhvata faze/postupke: 1. selekcije, 2. deskripcije, 3. kodifikacije, 4. elaboracije, 5. akceptuacije, 6. implementacije, 7. ekspanzije, 8. kultivacije, 9. evaluacije i 10. rekonstrukcije jezičke norme. U bosanskom jeziku dosad je savladano prvih pet faza, dok je ostalih pet u procesu.

Ukazivanje na nestandardnojezičke pojave u govoru studenata pripada fazi kultivacije, tj. njegovanju jezičke norme.

Ukupni rezultati istraživanja pokazali su prisustvo velikog broja nestandardnojezičkih pojava, a u radu su navedene samo sljedeće: pomjerenje artikulacije vokala; nestandardna upotreba enklitike *je*, infinitiva, aorista, padežnih oblika nekih imenica; te sažimanje i redukcija vokala.

U govoru većine studenata prisutna je standardna artikulacija vokala. Međutim, kod pojedinih se, u različitoj mjeri izražena, javlja i pomjerena artikulacija, koja se, uz trud i vježbu, može vratiti u okvire standardne.

Pojedini studenti ne primjenjuju pravilo po kojem se glagolska enklitika *je* izostavlja iza enklitike *se*; ili izostavljaju enklitiku *ju*, koja se upotrebljava umjesto enklitike *je*.

U govoru velikog broja studenata gotovo redovno se čuje nestandardna upotreba infinitiva – s redukcijom krajnjeg vokala *-i*.

Također, studenti često griješe u upotrebi imenica na *-lac* u Njd. i u Gmn., tako što analogijom prema ostalim padežnim oblicima i u ovim padežima izgovaraju oblike s promjenom *l* u *o*, iako to standardnojezički nije prihvaćeno.

Neki studenti imenicu *dijete* koriste u nestandardnim oblicima, bez proširene osnove, a standardni su samo oblici s proširenom osnovom.

U govoru nekih studenata imenica *čarapa*, imenica *e*-deklinacije, čuje se u nestandardnim oblicima imenica *a*-deklinacije.

Mnogi studenti upotrebljavaju nestandardne oblike aorista, s pogrešnim nastavcima, a posebno je izražena nestandardna upotreba aorista glagola *biti*.

Iako najčešće poznaju standardne oblike riječi bez redukcija i sažimanja, u govoru mnogi studenti ne primjenjuju normu – najčešće ne vode računa kako govore – ne slušaju se dok govore.

U ovom radu su istaknute samo neke nestandardnojezičke pojave, dok bi i na ostale, kao što su nestandardna upotreba refleksa jata, afrikata; nestandardna akcentuacija i sl. također bilo značajno skrenuti pažnju.

Literatura

1. Baotić, J. (1983) Ikavskošćakavski govor u okolini Dervente. U: *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. IV, Sarajevo, str. 7-209.
2. Baotić, J. i sar. (1989) *Naš jezik: udžbenik srpskohrvatskog jezika za 1. razred srednjeg usmjerenog obrazovanja*. 1. izd. Sarajevo: Svjetlost.
3. Brabec, I., Hraste, M. i Živković, S. (1970) *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. 9. izd. Zagreb: Školska knjiga.
4. Čedić, I. (2001) *Osnovi gramatike bosanskog jezika*. Sarajevo: Institut za jezik.

5. Halilović, S. (1990) Govor muslimana Tuholja (okolina Kladnja). U: *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. VI, Sarajevo, str. 249-358.
6. Halilović, S. (1999) *Pravopis bosanskoga jezika: priručnik za škole*. Zenica: Dom štampe.
7. Jahić, Dž., Halilović, S. i Palić, I. (2000) *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe.
8. Peco, A. (1975) Ikavskošćakavski govori zapadne Bosne. I dio: Uvod i fonetika. U: *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. I, Sarajevo, str. 7-260.
9. Peco, A. (1990) *Književni jezik i narodni govori*. Mostar: Prva književna komuna.
10. Petrović, D. (1970) Prilog proučavanju muslimanskih govora zapadne Bosne. U: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knj. XIII/I, Novi Sad, str. 335-345.
11. Radovanović, M. (1986) *Sociolingvistika*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada – Dnevnik.
12. Škaljić, A. (1989) *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. VI izd. Sarajevo: Svjetlost.
13. Šipka, M. (2005) *Kultura govora: priručnici – knjiga 5*. Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu.
14. Valjevac, N. (1983) Govor visočkih muslimana. U: *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. IV, Sarajevo, str. 283-354.
15. Valjevac, N. (2002) Govor u slivu Lašve. U: *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. IX, Sarajevo, str. 11-289.
16. Valjevac, N. (2005) Standardna novoštokavština i jezička situacija u Bosni i Hercegovini. U: *Standardna novoštokavština i bosanskohercegovačka jezička situacija*, Radovi XVII, str. 4-104, Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu.
17. Vujičić, D. (1979) Govori sjeverozapadne Bosne. U: *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. II, Sarajevo, str. 11-58.
18. Vujičić, D. (1985) Govori sjeverne i sjeveroistočne Bosne. U: *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. V, Sarajevo, str. 13-175.
19. Vujičić, D. (1990) Govori centralne, jugoistočne i jugozapadne Bosne. U: *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. VI, Sarajevo, str. 7-125.

SOME NON-STANDARD LINGUISTIC OCCURRENCES IN STUDENTS' SPEECH

Amina Pehlić, MA, Senior Assistant

Abstract

The aim of this study was to investigate often used non-standard linguistic occurrences in students' speech, in order to foster language culture.

The methods used were methods of observation of situations and methods of linguistic analysis of students' papers. The sample were students of Islamic Pedagogical Faculty of the University in Zenica who have regularly attended classes of the courses Bosnian Language Norm, Bosnian Language and Methodology of Speech Communication I and II in the academic 2011/2012 year.

The results showed the presence of a large number of non-standard linguistic occurrences, and in this paper only the following were mentioned: moving vowel articulation; non-standard use of the enclitic *is*, infinitive, aorist, case of some nouns; and compression and reduction of vowels. Since an exhaustive analysis was not the aim, they were not analyzed separately by linguistic levels.

Keywords: standard language, spoken language (speech), non-standard linguistic occurrences, standardization

م. آمنة بهليتش - كلية التربية الإسلامية - زينيتسا

بعض الظواهر غير اللغوية لدى الطلاب في الكلام

الخلاصة:

هدف هذا البحث تعزيز الثقافة اللغوية لدى الطلاب من خلال دراسة الظواهر غير اللغوية التي تظهر كثيرا لدى الطلاب في الكلام.

ومن الطرق المستخدمة في البحث هي رصد حالات الاستخدام اللغوي وتحليل لغوي لأعمال التعابير التحريرية عند الطلاب. وكانت عينة البحث طلاب كلية التربية الإسلامية المنتظمين في جامعة زينيتسا في السنة الدراسية 2012/2011 في المقررات الدراسية: قواعد اللغة البوسنية، اللغة البوسنية، طريقة تدريس الاتصال الخطابي I, II.

أظهرت النتائج المحملة وجود الظواهر غير اللغوية الكثيرة، وأورد في البحث بعضها: نقل مخارج نطق الحركات، الاستخدام غير اللغوي في الخبر ورواطه في اللغة البوسنية؛ استخدام رابطة الفعل je، استخدام المصدر، والمنادى، إعراب بعض الأسماء، تقصير وحذف الحركات. وعلماً بأنه لم يكن هدف البحث تقديم التحليل اللغوي المفصل لهذه الظواهر ولذا لم تُحلل هذه الظواهر على المستويات اللغوية في شكل منفصل.

الكلمات الأساسية: اللغة الفصحى، اللغة العامية، الظواهر غير اللغوية، قوينة اللغة.